

OLVASÓLÁMPA

NYUSZIÉK

Ha a könyvesboltban, a polcon látom meg, teszem azt, az új kiadványok között, és futólag csak a címet olvasom el, a könyv gerincén levőt (*Nyusziék*¹), nem valószínű, hogy leveszem, és az aztán egyáltalán nem biztos, hogy kosárba is teszem. Lehet, hirtelen arra gondolok magam is akkor, mint amire a kolozsvári központi antikvárium egykori dolgozója gondolhatott a nyolcvanas évek vége felé, amikor Juhász Ferenc *Csikóellés* című verseskötetét a mezőgazdasági szakkönyvek közé helyezte, vagyis arra, hogy biztosan a gyerekkönyvek közül keveredhetett ide ez az „ismeretlen”, számomra még nem ismert Szabó Magda-könyv a „felnőtt” kiadványok közé. Noha valójában nem, mert „felnőtt” könyv, az alcímben, a borítón írja is, hogy *Naplók 1950–1958*, és Szabó Magdának ebben az időszakban keletkezett, négy füzetbe, plusz egy rövidke, pár lapos ötödikbe írt feljegyzéseit, naplójegyzeteit tartalmazza. Azonban nem könyvesboltban láttam meg a könyvet, nem valahol egy polcon, hanem kedves ismerősöm ajánlotta, mint valami ingyencséget, tudva rólam, hogy érdekelnek az ilyen „finom falatok”. És tényleg.

Nos, hogy kik is ezek a Nyusziék, és hogy miért is kerül a borítóra ez a fura cím, már a legelején kiderül. Közvetlenül a Szobotka Tiborral való házasságkötése első éveiben születnek az első naplófeljegyzések, kockás-vonalas iskolás füzetekbe, kronologikusan, tkp. a házasság és a „lángoló” szerelem első éveiben. Hogy a férj, avagy mindkettőjük számára, esetleg pusztán csak az új házások napjainak, a futó idő megörökítésére készültek-e a jegyzetek, erre is már rögtön a legelején fény derül. („Egy esztendeje írom ezt a naplót, ami nem is az, hanem a szerelmünk története.” 69. o.) Vagyis: rögzíteni mindent, vagy majdnem mindent ebből a boldogságból, a házasság legelső éveiből! Hogy ne múljon el semmi nyomtalanul! (Egyébként a férje halála utáni időszakot *Liber Mortis* címmel szintén megörökíti Szabó Magda; a két könyv szorosan össze is függ, utóbbi 2011-ben jelent meg az Európa

1 Szabó Magda: *Nyusziék. Naplók 1950–1958*. Budapest, 2017, Jaffa Kiadó.

Könyvkiadónál, és ennek a házasságnak/szerelemnek a férj halála utáni feljegyzéseit tartalmazza, a kettőjük közötti „beszélgetéseket”, mintegy azt is bizonyítandó, hogy a halál sem állhat az útjába egy ilyen kivételesen nagy-nagy érzelemnek). Felhőtlen öröm, boldogság, játék, viháncolás, titkos, közösen kialakított, csak egymás számára elérhető és érthető nyelv, és ennek a nyelvnek a kívülálló számára mégis „érthető” szavai, kifejezései. Innen a cím is, a közös becenév, a Nyusziék. De ige is született ebből a főnévből: nyuszizunk, nyusziztunk stb. És újabb főnév, főnévi igenév, nyilván: nyuszizás, nyuszizni stb. Ami egyszerűen a testek „beszélgetését” jelenti, ilyen finoman, bájosan, majdhogynem gyereknyelvien kifejezve, hiszen rendkívül szemérmes a szerző a feljegyzésekben („csak azért nem zuhantunk egymásba, mert délután hat volt”, „Végig érzem a bőrömön, a gerincemen, a mellemen a türelmetlenséget, hogy feküdjünk, hogy megint”, „...nem is csak a vad ölelések – minden van bennünk, dac, düh, lázadás –, hanem az utánuk jövő fellazulás, béke, álomba-olvasás”, „Folyton vadabbak vagyunk. Ma reggel, pihenten és jóllakottan, milyen rettenetes szomjúság dobott össze megint. Egy heti absztinencia, nem nekünk találták ki” „...egyszerre olyan vad erővel kezdtük kívánni egymást, hogy üvöltöni kellett volna”, „Mindig nyusziznál, pedig folyton azt csináljuk...”, „...oly hevesen örültünk újra megtalált testünknek, hogy Poc meg is sebesült...”, „Mostanában mindig lánydagit csókolod. »Olyan jó veled kotázni« – mondd”, „Ahogy befúrod az orrod a mellembe, ahogy megfogsz dagikával, s nyűgösen, éhesen megpróbálsz, nem lehetne-e mégis Archangélához közeledni”, „Tegnap megint egész nap dögönyöztük és harapdáltuk egymást. Azt mondtad, Poc táncolt, ki-be rohángált, aztán elszédült és hányt”). A Nyuszipark maga a (női) test, a nyuszitej az, ami mindent gyógyít, az egymásnak adott nevek pedig becézések, szeretet- és szerelemkifejezők ebben a féktelen, nagyszerű kétszemélyes szerelmi játékban („Óránként más nevet adsz”): Snupi, Bumszi, Nyúl, Topuka, Rubi, Pirostalpú, Sunyóka, Gilibaba, Császárfka, Gagó, Gubóka, Súlyomka, Apámja, Aranka nevű lánycica, Tündér, Tündérlány, Tündérmese-lány, Bohócka, Fövényke, Kagylóka, Daru Dénes, Csáboska, Bimbóka, Fülmilchike, Cicafülű, Bumfordi Cica, Gácsér Rudolf, Szent Nyuszi, Vörösbegy, Cinege, Cincér, Dotter Cica,

Fifi, Ciróka, Májuska, Pudlika, Fekete Pudlika, Husi, Galambfickó, Pézsmapatkány, Misike, Gyönyörke, Kis istenem, kicsinyuszi). Na és itt van Maga a Poc neve, az előbb már volt szó róla (igen: az, arra gondoltak!), a tornászó, aminek „gomb van a fején”, „a zseblámpa”; ott van aztán a topu, a megtopuztatás, „a tejgyár mögött”, meg ott vannak a „dramatizált” játékok: a Zsófi-játék, a kérdezés-játék, „Te lánycsirke vagy, Kotának hívnak. Én a sólyomszárnyammal verdesek, megfoglak a nyakadnál és felviszlek a fészkembe”. „A testi bizalmaságnak különben eljutottunk arra a fokára, amelynél nincs már nagyobb.”

Mindez az ötvenes évek légkörében, abban a fekete-fehér világban, ahol középiskolai tanárként dolgozik Sz. M., igen kevés pénzért, és korrektorként tevékenykedik, máskor munkanélküliként tengődik a férj, Sz. T. [„Annyi bajunk van, s milyen boldogok vagyunk”, „Enyém vagy. Meg tudlak vigasztalni. (Ez a legtöbb, ami történhetik egy emberrel!)]”, „Olyan undok hét jön ránk, annyi minden, de egy egészen együtt töltött nap erőt ad a további napokra”. Igaz, a külvilág ki van szinte teljesen zárva („régén összeroppantunk volna már, hogyha nem szeretnénk annyira egymást, ha nem várna otthon, a négy falunk közt, egy más, magunk-teremtette világ, s ha nem éreznénk magunkat olyan jól ebben a világban, hogy a kedvéért türelemmel és mosolyogva elviseljük még a kinti, némileg kedélytelenebb világot is”). A kétszemélyes közös játék ebben a teremtett világban az, ami segít a túlélésben, túllendít a mindenféle nehézségeken („A múltkor összeszedtük, ki mit szeret legjobban. Azt mondtad: »1. Nyuszizni, Veled. 2. Úszni, nagy vízben. 3. Enni. 4. Olvasni. 5. Utazni.« Én legjobban nyuszi után melletted husizni”).

A dikció, legalábbis az első két füzeté olyan, mint Esterházy *Egy nőjéé*. Szép, pörgő, érzékletes, árnyalt, összetett. A 3. füzettől pedig nagy-nagy zökkenés, más hang, szenvtelenebb, szikárabb, szárazabb; nem az a lelkes, mint az előző kettőben. Intrikák, szeretői viszonyok, iskola, sokkal bővebben, részletezőbben; jelzésszerűen, vázlatosabban odavetett mondatok, nincs már az a kidolgozottság, mint amott; a szép, egyenletesen áramló erő hiányzik éppen ez utóbbiakból. A régi naplók hangja már csak a részletekben jelenik meg, a férjről

is kevés, egyre kevesebb, de akkor viszont ugyanolyan hévvel. És egyre hiányosabb, lóugrásosan odavetett jegyzetek többnyire az első két füzet után, immár egészen a kötet végéig. És még egy érdekesség, amit kijegyeztem magamnak az iskolával kapcsolatosan, amire az olvasó is felkap(hat)ja a fejét (sötét ötvenes évek!): „a XIII. kerületben a lányosztály 5%-a terhes”. De a legvégére marad az igazi Sz. M.: „Ma egész nap sírtam, nem tudom, miért. Pedig milyen boldog vagyok.” (*Fekete Vince*)

MÁR MEGINT AZ „ERDÉLYI” MAGYAR IRODALOMRÓL

Íróként mindent az „indiaiségének” köszönhet – nyilatkozta tizenakárhány évvel ezelőtt Salman Rushdie, én meg azóta is azon gondolkodom (nem egyfolytában, persze), hogy vajon mire gondolhatott idézett nyilatkozatában az angol nyelven író, Angliában élő Salman Rushdie. Hiszen India mégiscsak kontinensnyi ország, több mint egymilliárd lakossal, mi lehet tehát az a specifikum, ami megkülönbözteti őt – íróként! – a többi angol nyelvű írótól?

Mindez arról jutott eszembe, hogy elolvastam Elek Tibor *Párbeszédben a kortárs „erdélyi” magyar irodalommal* című interjúkötetét (Budapest, 2017, KMTG), amelyben épp az „erdélyiség”, illetve az „erdélyi” magyar íráság a legfontosabb dilemmák (figyelem: két különálló problémáról van szó!; aki nem hiszi, olvassa el a Bodor Ádámmal készült interjút!). Vagy ahogy maga Elek Tibor fogalmaz előljáróban: „Ki is számít erdélyi költőnek, írónak napjainkban? Számít-e valamilyen az ő »erdélyisége«? (...) Vannak-e az erdélyiségnek esztétikai, poétikai ismérvei?” (5. o.)

Nos, Elek interjúkötetében kategorikus választ éppúgy olvashatni („Én erdélyi magyar költő vagyok” – Király László, 127. o.; „csak magyarul író magyar költők vannak, és a jó Csokonai óta ők a szegény bolondok, Magyarországon is, ők a magyar poéták, a csak magyarul költő magyar költők” – Kovács András Ferenc, 159. o.), mint bizonytalant („Mivel az erdélyi helyzet más, mint az anyaországi, valószínűleg az erdélyi költő beszédmódja, sőt közérzete is más, mint a magyarországiaké” – Markó Béla, 115. o.). Elek Tibor – mikor a kötet végén őt hívják tetemre – szintén bizonytalan: szerinte a kérdésre (hogyan van-e

erdélyi magyar irodalom) csak paradoxonokban adható válasz: „Természetesen nincs határon túli irodalom, miközben látjuk, hogy van” (203. o.)...

Mitől tehát ez a (fogalmi) bizonytalanság bennünk? Egyáltalán: mitől „közös” egy irodalom? Elek Tibortól kölcsönözve a definíciót: a közös nyelvtől, a közös történelmi és kulturális hagyományrendszerrel (211. o.). Ha viszont ez így van, akkor máris sorolhatók a problémák. Eldönthetjük önkényesen, hogy elég a közös nyelv, de az hétszentség, hogy az amerikai Délről író Faulkner és a szudáni (angol nyelven író) Tajjib Szálih nem sorolható közös irodalomba (mert más a történelmi hagyomány). És vajon értem-e én *maradéktalanul* (!) az „egységes” magyar irodalmat? Konkrétan: a kilencvenes évek elején szinte egyszerre olvastam Grendel Lajos *Thészeusz és a fekete özvegy* című kötetét a Kundera-regényekkel, s – tetszik, nem teszük – olyasmiről volt szó ezekben a könyvekben, amihez nekem nem sok közöm lehetett (egészen pontosan: a csehszlovákiai – magyar és/vagy cseh – értelmiség útkereséséről). Megértettem-e vajon (*maradéktalanul*!) a magyar nyelven író Grendel Lajost, dekódolni tudtam-e a nyelv mögötti világot? Vagy: megértettem-e (*maradéktalanul*!) a vajdasági Danyi Zoltán *A dögeltakarító* című regényét? Értem-e Terék Anna – szintén a jugoszláv polgárháborút tematizáló – verseit? Mert ha nem értem-érezem minden rezdülését, minden utalását (miközben egy odavalósi – pusztán csak attól, mert fején történt – érti-érzi), akkor igenis beszélhetünk külön felvidéki és vajdasági irodalomról is. S hogy még bonyolultabb legyen a helyzet: vajon mit értett meg egy „nyugati” német a bánáti Herta Müllerből? Lehet, hogy – tágabb perspektívából nézve – kelet-közép-európai irodalom is van? Más-más nyelven ugyan, de közös „nyomorúsággal”? Sőt, urambocsá’ – még tágabb perspektívából nézve – közös „nyugati” irodalom is van? Csak azért, mert egy-egy szövegnek közös esztétikai, poétikai ismérvei vannak? Ez azért már durva lenne. Vagy nem? (*Lövétei Lázár László*)